

Briefadvies nr. 20 van het Belgisch Raadgevend Comité voor Bio-ethiek betreffende de resomatie en veraarding in gecontroleerde omstandigheden

Vraag om advies van 29 april 2025 van Mevrouw Crevits, Viceminister-president van de Vlaamse Regering en Vlaams minister van Binnenland, Steden- en Plattelandsbeleid, Samenleven, Integratie en Inburgering, Bestuurszaken, Sociale Economie en Zeevisserij

Ontvankelijkheid van de vraag: aangenomen door de plenaire vergadering op 12 mei 2025

Goedkeuring van het briefadvies: plenaire vergadering van het Comité van 23 juni 2025

Ter attentie van Hilde Crevits
Viceminister-president van de Vlaamse
Regering en Vlaams minister van
Binnenland, Steden- en Plattelandsbeleid,
Samenleven, Integratie en Inburgering,
Bestuurszaken, Sociale Economie en
Zeevisserij
Consciencegebouw
Koning Albert II laan 15
1000 BRUSSEL

contactpersoon
Bertrand Sophie
ons kenmerk

telefoon
02/524 91 84

email
sophie.bertrand@health.fgov.be

uw kenmerk
uw email van 29 april betreffende de resomatie en veraarding in gecontroleerde omstandigheden

Uw Vraag om advies over resomatie en veraarding in gecontroleerde omstandigheden

Geachte minister Crevits,

Het Belgisch Raadgevend Comité voor Bio-ethiek heeft met aandacht kennisgenomen van uw verzoek om advies van 29 april 2025 betreffende de praktijk van resomatie en veraarding onder gecontroleerde omstandigheden, en dankt u voor het vertrouwen dat u in het Comité stelt.

In uw verzoek vraagt u het Comité om advies over de volgende drie aspecten:

“1) Wat is de huidige stand van de wetenschap rond veraarding in gecontroleerde omstandigheden en aan welke ethische (en technische) voorwaarden zou veraarding in gecontroleerde omstandigheden moeten voldoen?”

2) Heeft het Comité zicht op het draagvlak bij de bevolking over veraarding in gecontroleerde omstandigheden en resomatie? Werd hierover al onderzoek verricht? Indien niet, hoe en door wie zou dit eventueel kunnen georganiseerd worden?”

3) Kan u mij informeren over de fase die voorafgaat aan het proces van resomatie? Welke voorzorgen en handelingen moeten vanuit ethisch, deontologisch, technisch en privacy oogpunt in acht worden genomen om het waardig omgaan met het lichaam van de overledene bij resomatie te waarborgen? In tegenstelling tot crematie moet namelijk bij resomatie het lichaam naakt of gewikkeld in een lijkwade uit de kist gehaald worden,

vervolgens geplaatst worden in de resomator en bewaakt/opgevolgd worden tot na de resomatie. Het in aanraking komen met het lichaam bij resomatie is een wezenlijk verschil met crematie waarbij het personeel van het crematorium niet in aanraking komt met het lichaam van de overledene dat door de begrafenisondernemer in een kist wordt gebracht en in de kist wordt gecremeerd.”

Het Comité acht het opportuun u hierbij formeel enkele verduidelijkingen te verschaffen over zijn rol en opdrachten, en u de relevante elementen van antwoord aan te reiken die binnen zijn bevoegdheidsdomein vallen.

* * *

1. Aard van de opdrachten van het Comité

De voornaamste opdracht van het Comité bestaat erin het maatschappelijk debat te verhelderen over ethische kwesties die voortvloeien uit ontwikkelingen in de biologie, geneeskunde en gezondheidszorg. Het Comité formuleert adviezen op basis van een ethische, sociale en juridische analyse, met eerbied voor de mensenrechten. Bij het opstellen van zijn adviezen baseert het zich op **gevalideerde wetenschappelijke gegevens die op het moment van de behandeling beschikbaar zijn en op standpunten of richtlijnen die erkend zijn door wetenschappelijke instellingen**. De gegevens waarop het Comité zich baseert, worden geactualiseerd tot aan de publicatiedatum van het advies.

Het behoort echter niet tot de opdracht van het Comité om de wetenschappelijke ontwikkelingen na de publicatie van de adviezen in de verschillende domeinen die in zijn adviezen aan bod komen, systematisch op te volgen of hierover standpunten in te nemen. Het Comité nodigt u dan ook uit om zich te wenden tot de wetenschappelijke instellingen en bevoegde instanties voor actuele informatie over de technische evoluties inzake alternatieve vormen van lijkbezorging in het algemeen, en humusatie onder gecontroleerde omstandigheden en resomatie in het bijzonder.

2. Elementen van antwoord betreffende de voorzorgsmaatregelen en acties die vanuit ethisch en deontologisch oogpunt moeten worden genomen om een waardige behandeling van het lichaam van de overledene te waarborgen.

A) Het ethische kader

Resomatie verschilt, zoals u opmerkt, van crematie op technisch en operationeel vlak. Om als een aanvaardbare nieuwe vorm van lijkbezorging te worden beschouwd, moet zij voldoen aan de vereisten van het ethisch kader zoals vastgelegd in advies nr. 79 van 8 november 2021, uitgebracht door het Comité.

Overeenkomstig dit kader moeten de voorzorgsmaatregelen die voorafgaand aan het proces worden genomen, erop gericht zijn om te waarborgen:

1. Het respect voor de waardigheid van het lichaam van de overledene

- Het lichaam moet met het grootste respect worden behandeld, in een afgesloten ruimte en buiten het zicht, om elke publieke blootstelling van het voorbereidingsproces te vermijden.
- De integriteit van het lichaam moet behouden blijven tot aan de plaatsing in de resomator. Het personeel moet opgeleid zijn in respectvolle omgangsvormen en een professionele houding die in overeenstemming is met het plechtige karakter van de handeling.
- Het verwijderen van de kist en de omhulling met een lijkwade of biologisch afbreekbare omhulling moet gebeuren onder omstandigheden die discretie en eerbied garanderen.
- Na het resomatieproces moet de verwerking van de beenderen gebeuren met respect voor de waardigheid van het lichaam, en het poeder kan, net zoals bij crematie-as, aan de nabestaanden worden overhandigd, uitgestrooid of begraven worden.

Wat betreft de residuele vloeistof, is het belangrijk om de nabestaanden te informeren over de bestemming ervan. Een lokaal gebruik op herdenkingsplaatsen of als onderdeel van een herinneringsvijver, die dient als plek voor bezinning, kan overwogen worden.

2. De traceerbaarheid en individualisering van het lichaam

- Net als bij crematie is het essentieel dat het lichaam gedurende het hele proces identificeerbaar blijft. Er moeten opvolgingssystemen worden ingevoerd (beveiligde etikettering, tijdsregistratie, enz.) om te garanderen dat de beenderen van de resomatie daadwerkelijk bij de betreffende persoon horen.

3. De bescherming van de persoonlijke levenssfeer

- De toegang tot de installaties en de gegevens met betrekking tot de overledene moet strikt beperkt blijven tot bevoegd personeel. Alle documentatie of beeldmateriaal met betrekking tot het proces moet worden behandeld volgens de geldende vertrouwelijkheidsregels.

4. De veiligheid en gezondheid van het personeel

- Het personeel dat verantwoordelijk is voor de behandeling van het lichaam en het bedienen van de resomator moet een specifieke opleiding krijgen, zowel technisch als ethisch. Duidelijke protocollen moeten de uit te voeren handelingen, te gebruiken uitrusting en te respecteren hygiënische voorwaarden omschrijven.

5. De begeleiding van de nabestaanden

- Indien mogelijk kan een moment van bezinning of een afscheidsritueel worden aangeboden vóór de uitvoering van het proces, zodat de nabestaanden op een respectvolle manier afscheid kunnen nemen.

Het Comité benadrukt dat, hoewel resomatie een direct contact met het lichaam inhoudt, dit contact op zich niet strijdig is met de menselijke waardigheid, op voorwaarde dat het wordt omkaderd door strikte regels en met respect wordt uitgevoerd. Het betreft een paradigmaverschuiving ten opzichte van crematie, die een aanpassing van de professionele praktijken en infrastructuren vereist.

Op dezelfde manier moet elke techniek van humusatie, om ethisch aanvaardbaar te zijn, de beginselen respecteren die zijn uiteengezet in advies nr. 79 van 8 november 2021. Dit kader, dat nog steeds actueel is, berust met name op het respect voor de laatste wil van de overledene, de eerbied voor diens waardigheid, de mogelijkheid voor de nabestaanden om op een respectvolle manier afscheid te nemen, de aandacht voor de ecologische impact, de sanitaire veiligheid, de technische haalbaarheid en de financiële overwegingen die de toegang tot humusatie onder gecontroleerde omstandigheden mogelijk maken¹.

B) Aanvaarding door de bevolking van humusatie onder gecontroleerde omstandigheden en van resomatie

Het Comité is van oordeel dat de maatschappelijke aanvaarding van nieuwe vormen van lijkbezorging een belangrijk aandachtspunt vormt, in samenhang met de evolutie van uitvaartpraktijken en mentaliteit, maar ook met het respect voor bepaalde antropologische constanten (zoals de weigering om menselijke resten te banaliseren). De toenemende gevoeligheid van onze samenleving voor de ecologische voetafdruk van menselijke activiteiten draagt ongetwijfeld bij tot een hernieuwde reflectie en praktijk in dit domein.

Het is eveneens duidelijk dat de aanvaarding door de bevolking, los van nieuwe technische mogelijkheden, afhangt van de mate waarin deze mogelijkheden aansluiten bij wat burgers essentieel achten in hun relatie tot overledenen en de dood — met andere woorden, van hun verenigbaarheid met een aantal ethische referentiepunten

¹ Ethisch kader uiteengezet in advies nr. 79 van het Belgisch Raadgevend Comité voor Bio-ethiek: *Vervolgens werden de verschillende vormen getoetst aan een ethisch kader dat aandacht heeft voor verschillende stakeholders en verschillende aspecten omvat:*

1. *Respect voor de laatste wens van de overledene (of zijn familie of, bij afwezigheid daarvan, naasten);*
2. *Respect voor de waardigheid van het lichaam van de overledene;*
3. *Aandacht voor respectvol afscheid en mogelijkheid tot rouw bij nabestaanden;*
4. *Aandacht voor duurzaamheid en ecologische impact;*
5. *Aandacht voor de veiligheid en gezondheid van alle betrokkenen en omwonenden;*
6. *Aandacht voor het financiële aspect, zowel vanuit het perspectief van de overheid, de uitvaartsector als de betrokken families;*
7. *Technische uitvoerbaarheid.*

zoals uiteengezet in punt A). Deze aanvaarding hangt ook nauw samen met de mate van kennis die de bevolking heeft over deze nieuwe vormen: zonder voldoende informatie blijft het begrip ervan — en dus ook de aanvaardbaarheid — beperkt.

Het respect voor het ethisch kader vormt dus een bepalende factor voor de aanvaarding van nieuwe technische mogelijkheden.

In dit perspectief zouden studies kunnen worden toevertrouwd aan openbare instellingen met de nodige expertise, zoals Sciensano, om rigoureuze en representatieve opiniepeilingen uit te voeren, in samenwerking met de bevoegde overheden en de betrokken actoren uit de uitvaartsector. In het kader van zijn reflecties heeft het Comité contact opgenomen met Sciensano, dat in mei jongstleden is gestart met de publicatie van de resultaten van de vierjaarlijkse gezondheidsenquête. Uit de huidige editie 2023-2024 blijkt dat er geen vragen zijn opgenomen met betrekking tot voorkeuren inzake lijkbezorging. Indien de vraag voldoende gemotiveerd is, zou Sciensano kunnen overwegen om dit thema op te nemen in de volgende onderzoeksrunde, die vermoedelijk gepland staat voor 2027-2028. De resultaten zullen maar zinvol zijn indien, zoals hoger aangegeven, er bij de bevolking voldoende kennis is over de nieuwe vormen van lijkbezorging.

Hopend dat wij hiermee uw vragen hebben beantwoord en u dankend voor de belangstelling die u toont voor het werk van het Comité, verblijf ik, Mevrouw de Minister, met de meeste hoogachting.

Patrick Cras,
Voorzitter van het Belgisch Raadgevend Comité voor Bio-ethiek